

3 Álbmotlohku lassána ollu, muhto movt dat juohkása?

Paul Inge Severeide, Ossodatjodiheaddji, Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Čeahkkáigeassu

Olmmošlohku Norggas meattildii 5 miljovna ássái loahpageahčen njukčamánu 2012is. Leat vásihan earenoamáš ollu lassáneami daid mánemus jagiid. Dušše 2011is lassánii olmmošlohku 65 500 persovnnain. Dat lea stuorimus lohku go goassege lea leamaš daid ollislašloguid ektui, mii mearkkaša ahte olmmošlohku lassánii 1,3 proseanttain.

Artihkkalis geahččat lagabui dien lassáneami ja geahččat earenoamážiid movt dat lea juohkásan geográfalaččat, ja makkár diŋggat lassáneamis sáhttet váikkuhan daid iešguđetge guovlluide iešguđetge áiggis. Leat earenoamážiid válljen geahččat ovdáneami dain davimus guovlluin.

Go obbalaččat geahččá, de lea álbmotlassáneami ektui riegádanbadjebáza njiedjan dan mánemus guovttilotjagis. Sisafárren lea dađistaga váikkuhan eanemusat olmmošlogu lassáneapmái. Sisafárren lassánii 2005 rájes ollu, go dalle lassánišgođii bargosisafárren. EEO riikkaid orrun- ja bargonjuolggádusat rivde ja dasa lassin šattai Eurohpas finánsaroassu, mat leat dagahan dan garra sisafárrema Norgii.

Olmmošlohku lea goitge eanemusat lassánan dain guovddáš guovlluin. Oslos ja Akershusas lassánii olmmošlohku lagabui 25 000 olbmuid dušše 2011is. Nubbe guovlu gos olmmošlohku lassánii garrasit lei Rogalánda ja veahá Hordalánda, gos Stavanger ja Bergen ledje bivnuheamos guovddáš báikki.

Maidái davvin lea olmmošlohku lassánan. Oktasaš dan golmma Davvi-Norgga fylkkas lea ahte leat dat guovddáš gávpogat gos olmmošlohku vuosttažettiin lassána. Bådådjo, Tromsa ja Áltá leat váldobáikkid, mat geasuhit eanemus olbmuid ja dagahit ahte olmmošlohku bissu alladin. Dat seammás maid dagaha ahte boaittobeale báikkid muhtun muddui guorranit ja guovddáš báikkiide fas dovdomassii lassanit olbmot.

Jus geahčastit fylkadássái makkár suohkaniin lea olmmošlohku eanemusat ja unnimusat lassánan dan mañemus viđa jagis, de oaidnit čielga geográfalaš erohusaid. Dan 34 suohkanis, gos olmmošlohku lassánii 10 proseantain dahje eambbo, dain gávdnat 21 suohkana dahje birrasiid 60 proseanta dain guovddáš fylkkain nugo Oslos, Akershusas, Rogalánddas ja Hordalánddas. Dan 24 suohkanis gos olmmošlohku njiejai 5 proseanttain dahje eambbo, dain leat olles 75 proseanta, mat gullet dan golmma davimus fylkii. Go vuđoleabbot geahččat daid suohkaniid, de gávdnat demográfalaš erohusaid, mat dagahit hástalusaid boahhteáigái.

3.1 Álgu

Norggas gárte 5 miljovna ássii loahpageahčen njukčamánu 2012is. Dat lei odđa olahus Norgga olmmošlogu historjjas, ja lei 37 jagi áigi mañemus olahusa go Norggas šadde 4 miljovna ássi. Norggas lea olmmošlohku earenoamáš ollu lassánan daid mañemus jagiid, alla sisafárrema geažil. Alla riegadanlogut leat maid lasihan olmmošlogu. Olmmošlogu sturrodat mearriduvvo das man ollu riegádit ja jápmet olbmot, ja das man ollu fárrejit sisa dahje eret báikkis. Diet diŋggat sáhttet rievddadit ollu áiggiid čađa, ja dasa váikkuhit iešguđetlágan dilálašvuoddat nugo ekonomiija, bargomárkan ja muđui servodatdilálašvuhta. Geográfalaččat sáhttá maid ollu rievddadit. Muhtin báikái sáhttet lássánit olbmot ja muhtin earás fas unnot olbmot.

Dát artihkkal čajeha movt olmmošlohku Norggas lea ovdánan maññil soađi, mas earenoamážiid deattuhit dan golbma davimus fylkka. Váldoulbmilin lea čájehit makkár oasis leat eanemusat váikkuhan ovdaneapmái ja movt olmmošlogu lassáneapmi lea juohkásan geográfalaččat.

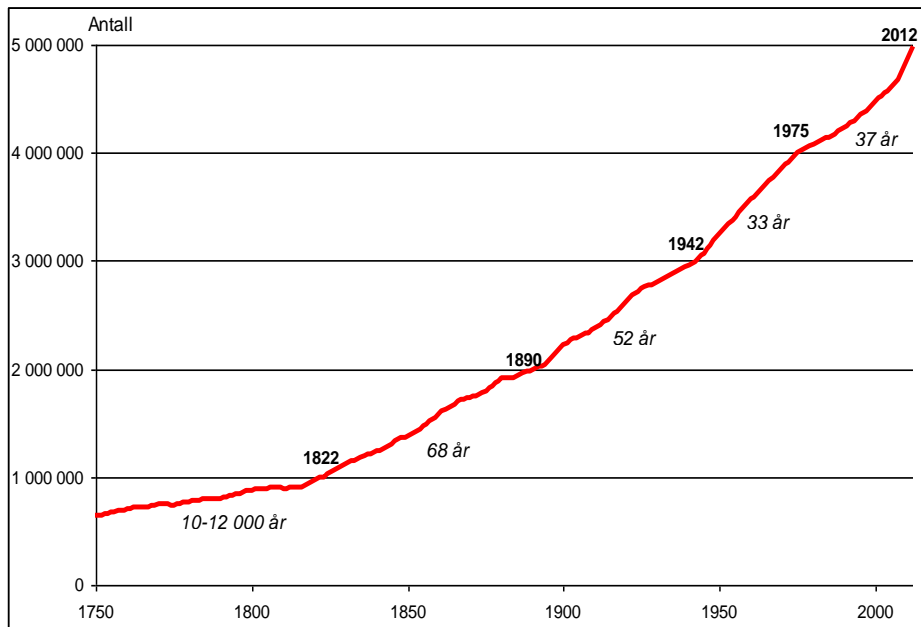
Olmmošloguovdaneapmi dain sámi guovlluin čilgejuvvui vuđolaččat ovttá artihkkalis “Sámi logut mitalit 3”. Dán artihkkalis in leat dan dihte guoskkahan sámi guovlluid, muhto loahpas kapihttalis leat muhtin váldo govvosat ovddit artihkkalis ođasmáhtton ođdaseamos loguiguin. Dán artihkkala fertet obbalaččat geahččat jus galgat ipmirdit movt olmmošlohku ovdána. Dan dahkat go geahččat álbmotovdaneami sisriikkalaččat, guovlluid mielde ja sámi guovlluid ektui.

3.2 Norga stuorru

1665as ledje Norgga álbmogis 440 000 ássi, eatge mii olahan miljovna ássái ovdal go 1822is. Dan nuppi miljovna olaheimmet 68 jagi maññá, 1890is, dan

goalmmáda ges 1942is, 52 jagi maŋŋil. 1975as, 33 jagi maŋŋil, olahii Norga 4 miljovna ássi, ja njukčamánu 2012is jovssaimet dan viđát miljovna.

Govva 1 Norgga álbmotlohku 1750-2012 ja man galle jagi golle ovdalgo ain rasttildii ain miljovnnain ássiin

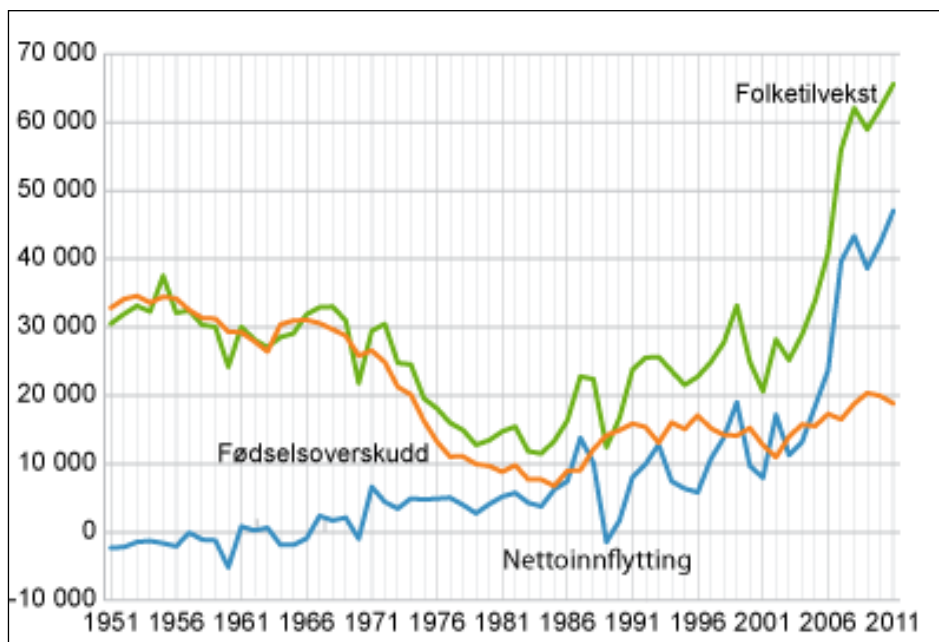
Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat (SGD)

Olaheimmet 5 miljovna ássi jođáneappot go oktage dábálaš olmmoš ja áššedovdi lei vuordán. Nu maŋŋit go 2005as einnostii SGD iežaset olmmošlogu rehkenastimis ahte Norga olaha 5 miljovna ássi 2019is (váldomolssaektu). Vel dat alimus molssaektu olahit 5 miljovna ássi maid einnostuvvui easka 2015is. Dan odđa olmmošlogurehkenastimis (2012) leat dál dat odđa duohta rievdadusat čállon ja váldomolssaektu dan odđa modealla mielde olaha Norga 6 miljovna ássi 2029is, dušše 17 jagi maŋŋil go olaheimmet 5 miljovna ássi.

Norga lea earenoamáš stuora lassáneami vásihan daid maŋemus jágiid. Dušše 2011is lassáneimmet 65 550 persovnnain. Dat lea historjjalaččat stuorimus lohku, go geahččat daidda ollislašloguide, mii mearkkaša ahte olmmošlohku lassánii 1,3 proseanttain. Eurohpas ledje dušše Durkkus ja Luxembourgas, gos proseanttaid mielde lassánedje eambo olbmot go Norggas. Norgga álbmotlássáneapmi lea dál stuorit go muđui máilmmis. Máilmmi álbmot lassána dađistaga njozebut, mii dál lea dušše 1.1 proseanttain jagis. Norggas lassánit dál olbmot eambo go Kiinnas, USAs, Lulli-Afrihkkas ja Brasilas. Go geahččat dan maŋemus viđajagi áigodaga (2007-2011), de lassánii Norgga olmmošlohku 305 000 persovnnain dahje 6,5 proseanttain. Dat ovddit viđajagi áigodagas (2002-2006) lassánii olmmošlohku 157 000 persovnnain dahje 3,5 proseanttain.

Olmmošlogu lassáneapmi lea boadus das man ollu riegadit ja jápmet olbmot, ja das man ollu fárrejit báikái dahje eret báikkis. Eambo konkrehtalaččat mearriduvvo olmmošlohku riegádanbadjebahcaga ektui (man ollu leat riegádan, das geassit eret dan man ollu leat jápmán) ja nettosisafárrema ektui (sisafárren logus geassit eret olggosfárrenlogu). Historjjálaččat leat diet oasis rievddadan ollu. 1866-1933 áigodagas lei Norga riika, gos olbmot fárrejedje eret. Álggugeahčen 1880 jagiin lei olggosfárren nu stuoris ahte olmmošlohku njiejai veahá. 1882is olggosfárrejedje lagabui 29 000 olbmo, mii lea alimus lohku goassege. Riegádanbadjebaza lei dattege dan mađe stuoris, ahte jus eat geahča dien guovtti jahkái, de lei mis goitge olmmošlogu lassáneapmi.

Govva 2 Riegádanbadjebaza, nettosisafárren ja álbmotlassáneapmi. Olles riikkas 1951-2011.

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

1950 logu rájes gitta 1970 logu radjái lei sisafárren ja olggosfárren seamma dásis, nu ahte nettosisafárremis ii lean nu ollu dadjamaš álbmotlassáneapmái. Olles dien áigodagas lei mis alla riegádanbadjebaza, birrasiid 30 000 olbmuin, mii dasto sihkarastii jeavddalaš álbmotlassáneami. Álggugeahčen 1970-logu rievdagodii diet. Sisafárren lassánii eambo go olggosfárren ja riegádanbadjebaza njiejai. Veahá spiehkastagain loahpageahčen 1980-logu, lea sisafárren leamaš eambo go olggosfárren olles áigodagas. Riegádanbadjebaza njiejai 30 000 ássis 1950- ja 1960-logus gitta birrasiid 10 000 ja 20 000 ássái 1975as.

2005as lassánii sisafárren, go bargosisafárren duodas lassánii. EEO riikkaid orrun- ja bargonjuolggádusat rivde ja dasa lassin šattai Eurohpas finánsaroassu, mat leat dagahan dan garra sisafárrema Norgii. Leat earenoamážiid daid ođđa EO riikkaid olbmot, geat leat lasihan sisafárrema. Bealli dain EO riikkaid sisafárrejdjiin 2011is bohte Polenis ja Litauenis.

Oktiibuot lea nettosisafárren dan mañemus viđajagi áigodagas leamaš 211 000 persovnnain. Dat lea sulli seamma ollu go nettosisafárren lea leamaš daid ovddit 23 jagis, namalassii 1984 rájes gitta 2006 radjái, ja eambo go golmmageardániid eambo go 17 jagi das ovdal fas (namalassii 1967 rájes gitta 1983 radjái).

Nugo namuhuvvon de lea riegádanbadjebaza leamaš 10 000 ja 20 000 olbmo gaskkas jahkásaččat dan mañemus 35 jagis. Jus ii geahča sisa- ja olggosfárremii, de čájeha dát ahte váldá gaskal 50 ja 100 jagi ovdal go álbmot lassána miljovnnain. Jus ii livčče sisafárren Norgii, de livččii Norgga álbmogis 2012is leamaš birrasiid 4,4 miljovna ássi.

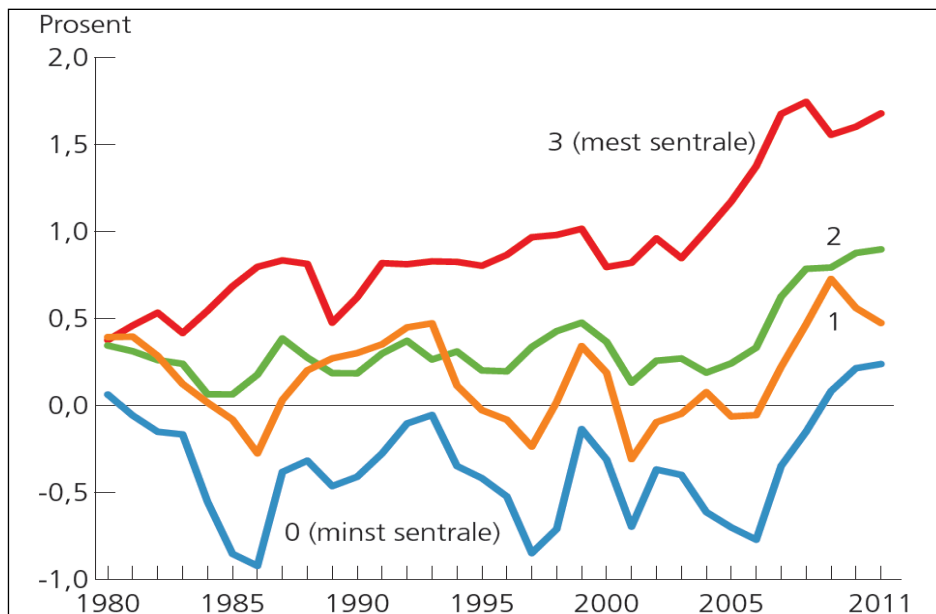
3.3 Álbmotlassáneapmi juohke sajis?

Na movt dasto juohkása dat álbmotlassáneapmi? Daguha go diet ovdáneapmi eambo sentraliserema vai juohkása go lassáneapmi jeavddalaččat miehtá riikka, nu ahte guovlluin ja suohkaniin lassána olmmošlohku?

Dan mañemus guovttilot jagis lea riegádeamilassáneapmi obbalaččat unnon. Sisafárren lea dađistaga eanemusat váikkuhan olmmošlogu lassáneapmái. 2011 logut čájehit ahte 203 suohkanis lei riegádanvuolláibaza. Dat alla sisafárren daguhii ahte 100 dain suohkaniin goitge lassánedje olbmot. Oktiibuot ledje 311 suohkana, main lassánedje olbmot 2011is.

Olmmošlohku lea goitge eanemusat lassánan dain guovddáš guovlluin. Oslos ja Akershusas lassánii olmmošlohku lagabui 25 000 olbmuin dušše 2011is. Nubbe guovlu gos olmmošlohku lassánii garrasit lei Rogalánddas ja veahá Hordalánddas, gos Stavanger ja Bergen ledje bivnuheamos guovddáš báikkit. Maiddái davvin gávdnat guovlluid gos olmmošlohku lassánii 2011is. Bådåddjos, Tromssas ja Álttás lassánii olmmošlohku 1,2, 1,3 ja 1,1 proseanttain. Dasa lassin ledje 2011is 18 suohkana dan golmma davimus fylkkas, gos olmmošlohku lassánii badjel 1 proseanttain. 12 dain suohkaniin livčče olmmošlohku njiedjan, jus ii livčče leamaš positiiva nettosisafárren.

Govva 3 Álbmotlassáneapmi suohkana guovddášgráda ektui 1980-2011. Proseantaid mielde

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Govva 3 čájeha ovdáneami suohkaniid guovddášgráda ektui. Dás leat suohkanat juhkkon njealji guovddášgráda ektui, mas 0 lea unnimus guovddáš suohkan ja 3 lea eanemus guovddáš suohkan (geahča sierra rámma). Nugo oaidnit de leat eanemus guovddáš suohkaniin leamaš eanemus lassáneapmi olles áigodagas 1980 rájes. 2011is lassánii olmmošlohku dain eanemus guovddáš suohkaniin 1,7 proseanttain, ja unnimis guovddáš suohkaniin ii lassánan olmmošlohku eará go 0,2 proseanttain. Goitge lei 2010 dat jahki go olmmošlohku lassánii eanemusat dain unnimus guovddáš suohkaniin 1980 rájes. Sivvan dasa lea dat stuora sisafárren, mii váikkuha álbmotovdáneapmái measta buot suohkaniin miehtá riika. Jus ii livčče sihke sisa- ja olggosfárren riikkas, de livčče olmmošlohku njiedjan 0,8 proseanttain dain unnimus guovddáš suohkaniin. Maiddái dain eará suohkanjoavkkuin livčče arvat unnit lassánan olmmošlohku, jus ii livčče sisa- ja olggosfárren leamaš. Dat eanemus guovddáš suohkanat livčče dalle lassánan dušše 0,7 proseanttain, iige 1,7 proseanttain.

Guovddášvuohhta: Čilge suohkana geográfalaš sajádaga, go geahččá čoahkkebáikkiid iešguđet sturrodagaid ektui. Go galgá čilget makkár vejolašvuodát ovttá suohkana álbmogis leat mannat bargomátkkiide ovttá dahje mángga čoahkkebáikái vissis áigemeari sisa, de leat juohkán suohkaniid njealji guovddášdássái, mas 0 lea unnimus guovddázis ja 3 lea eanemus guovddáš suohkan.

3.4 Eambo lassáneami sivaid birra

Riegádanbadjebáza

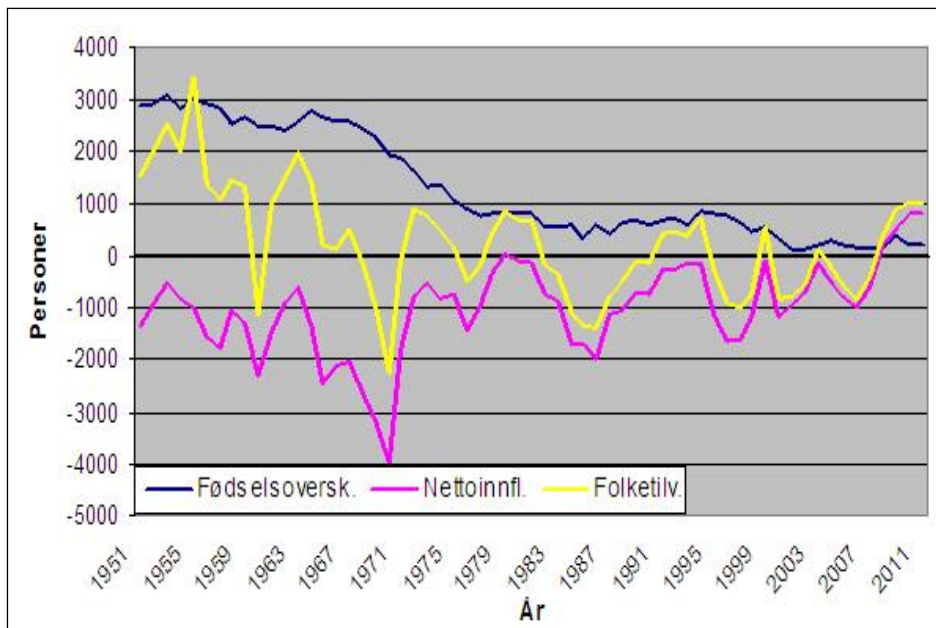
Man ollu riegádit ja jápmet olbmot lea dehálaš oassi álbmotlassáneapmái. Sisriikkalaččat lea riegádanbadjebáza, nugo ovdalis namuhuvvon, njiedjan 1970-logu rájes, birrasiid 30 000 ássis gitta gaskal 10 000-20 000 ássái. Sivvan dasa lea go mánát eai riegádan nu ollu. Dat man galle máná juohke nissonis leat njiejai sakka 1970- ja 80-logus. 1950- ja 60-logus ledje 3,0 máná juohke nissonis gitta 1,66 mánnái 1983-84, goas lei dat unnimus lohku. Lohku lea lassánan veahá 1990-2000-loguin, muhto lea guhkin eret dan dásis mii lei ovdal 1970. 2011is riegádedje 1,88 máná juohke nissona nammii.

Šattolašvuoda čoahkkáigeassu (samlet fruktbarhet (SFT)): Ahkáiguoski šattolašvuoda mearri lea 15-49 jagi. Dan sáhtta dulkot dainna lágiin ahte man ollu mánáid juohke nissonolmoš gaskamearálaččat riegádahtta, muhto de eaktuda ahte nissoniid šattolašvuolta bissu ja eaige sii jáme. Vai álbmotlohku ii galgga njiedjat guhkit áigge vuollái, de ferte juohke nissonolbmoss leat gaskamearálaččat eambo go 2,06-2,07 máná, jus ii geahča sisa- ja olggosfárren loguide.

Historjjálaččat leat eambo mánát riegádan boaittoealsuohkaniin go dain guovddáš suohkaniin. 1968-69is riegádedje Oslos gaskamearálaččat 2,0 máná juohke nissonolbmo nammii, seammás go Finnmárkkus riegádedje 3,4 máná, mii lei stuorimus lohku buot fylkkaid ektui Norggas. Daid mañit jagiid lea diet erohus unnon ja boaittoealbaiikkiin ii leat šat nu alla riegáдемиid lohku guovddáš guovlluid ektui. 2011is riegádedje Finnmárkkus 1,89 máná juohke nissona nammii, seammás go Oslos lei diet lohku 1,78 máná.

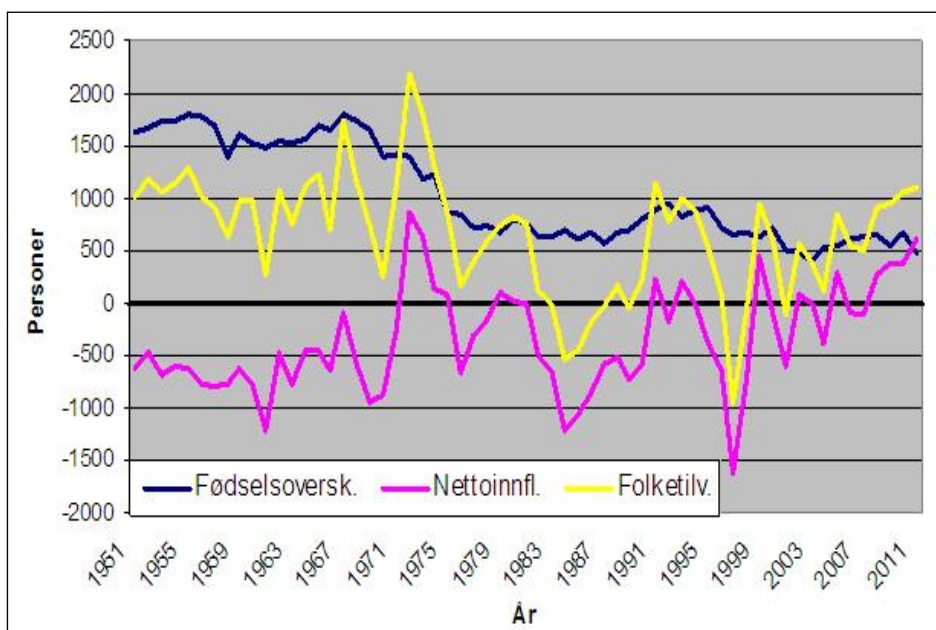
Riegádanbadjebaza boaittoeal guovlluin lea dábálaččat leamaš dat mii lea sihkkarastan dássedis álbmotovdáneami. Nugo govvosat dás vuollelis čájehit, de leat riegádanbadjebaza leamaš hui nanus buot dain Davvi-Norgga fylkkain dan guovtti vuosttaš logi jagiid mañnil soađi. Lei hui dárbbášlaš doalahit olmmošlogu badjin, go nugo govvosat čájehit de lei buot golmma fylkkas negatiiva nettosisafárren miehtá 1950- ja 60-loguin. Diet olggosfárren jotkkii, muhto de ledje stuorit variašuvnnat. Seammás njiejai riegádanbadjebaza, muhto badjánii fas veaháš 1990 logus. Dat historjjálaš ovtastumit gaskal nettosisafárrema ja riegádanbadjebáhčaga dáhpáhuvve 2008is Nordlánddas, 2010 Finnmárkkus ja 2011is Tromssas. Oktiibuot dan golmma fylkkas 2011is lei nettosisafárren beali eambo go riegádanbadjebaza (14-827).

Govva 4 Álbmothivvodat oddajagimánu 1. beavvi ja rievdadusat dan jagi. Nordlánda 1951- 2011

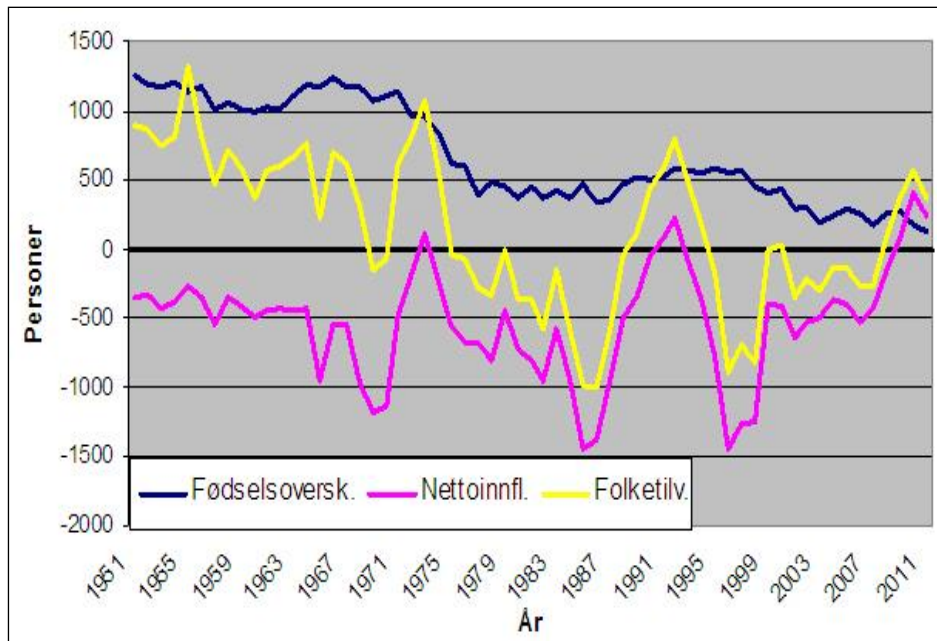
Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Govva 5 Álbmothivvodat oddajagimánu 1. beavvi ja rievdadusat dan jagi. Romsa 1951-2011

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Figur 6 Álbmothivvodat oddajagimánu 1. beaivvi ja rievdadusat dan jagi. Finnmárku 1951-2011

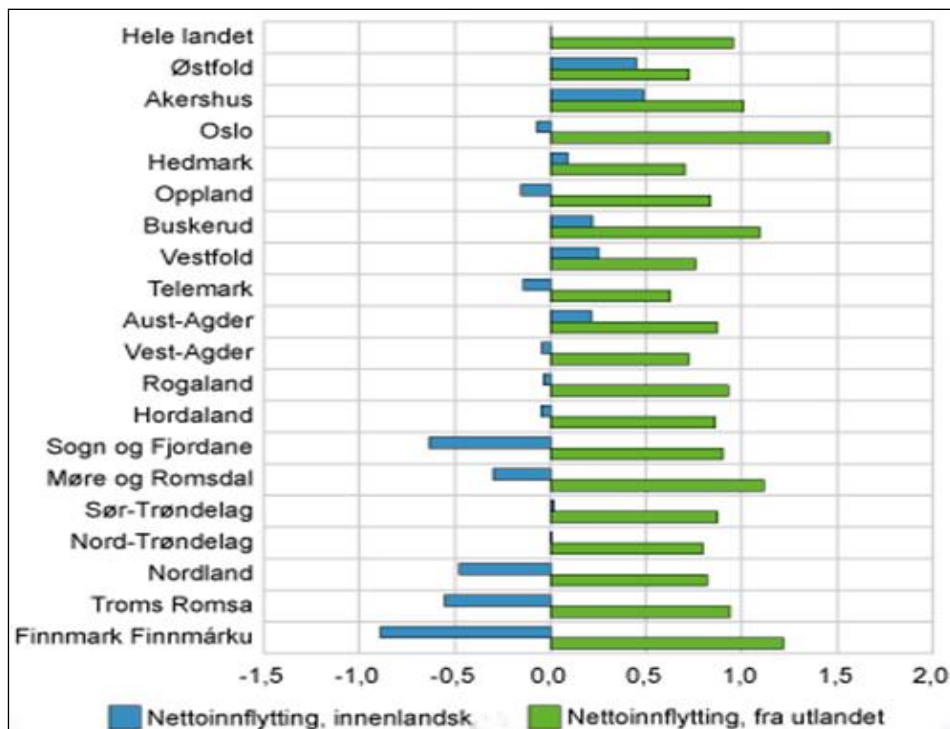

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Fárren

Nettosisafárren muhtin fylkii dahje suohkanii lea sorjavaš guovtti oassái, namalassii sisriikkalašfárremii ja fárremii sihke riikii ja olggos riikkas. Govva dás vuollelis čájeha buot fylkkain fárrema sisa riikii ja olggos riikkas 2011is. Oaidnit ahte dan golmma davimus fylkii eai fárren nu ollu sisriikkalaččat, go dat vuoittahalle fárrema dáfus. Go geahččá olmmošlogu ektui, de lea Finnmárku dat mii vuoittahallá eanemusat sisriikkalaš fárrema dáfus eará fylkkaid ektui. Diet jeavdašuvvá go lea stuora nettosisafárren olgoriikkas, mii dagahii ahte fylkkat bisso plussá bealde. Maiddái Sogn ja Fjordane ja Møre ja Romsdal fylkkain fárrejedje olbmot eará fylkkaide, muhto alla sisafárren olgoriikkas doalahii olmmošlogu dásseidin dain fylkkain. Lea imáš go Oslos maid lea veahá sisriikkalaš fárrentáhpa, muhto doppe lea nettosisafárren nu stuoris ahte doppe lassána goitge álbmot ollu. Akershusas ja Østfoldas, gos lea oanehis mátki Osloi, doppe lea alimus sisriikkalaš nettosisafárren. Akershusas lei maid alla sisafárren olgoriikkas, nu ahte doppe lassánii olmmošlohku eanemusat 2011is.

Govva 7 Nettosisafárren. Sisriikkalaččat ja olgoriikkas Norgii proseanttaid mielde álbmoga ektui. 2011

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Jus geahččat dán suohkandásis, de lei 253 suohkanis fárrenvuolláibáza eará suohkániid ektui 2011is. Dain 26 suohkanis, main lei táhpa eambo go 2 proseanta, ledje bealli Davvi-Norgga suohkanat, earret eará nu stuora suohkanis go Čáhcesullos. Alla olgoriika sisafárren veahkehii daid suohkaniid, nu ahte loahpas eai lean go 114 suohkana, main olmmošlohku njiejai, maŋŋil go buot lassánanoasit ledje čohkkejuvvon. Dan 114 suohkanis ledje 40 suohkana, dahje 35 proseanta, gullevačča Davvi-Norgii.

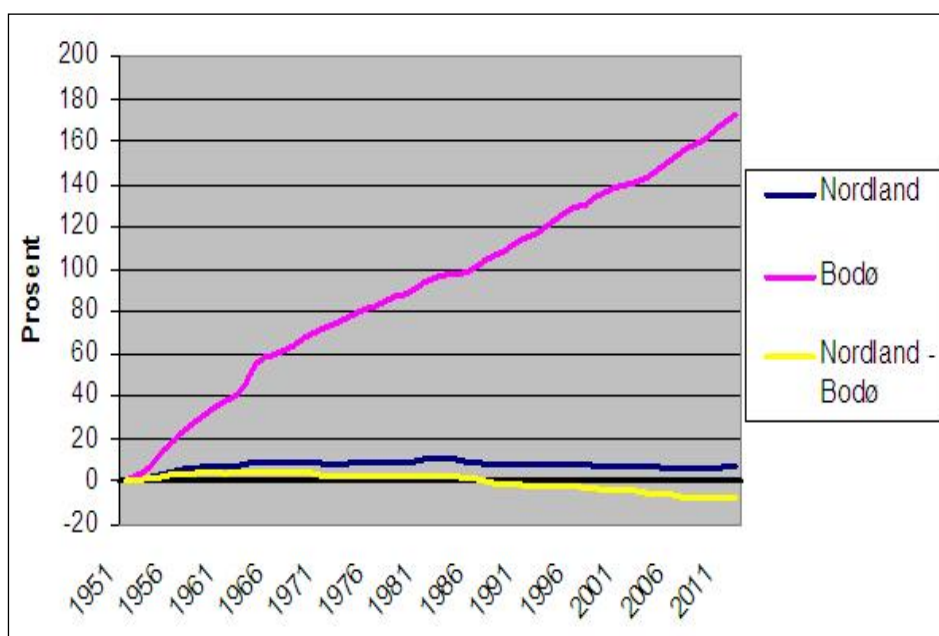
Maŋŋil soađi lea dan golmma davimus fylkkas váldotendeansa leamaš ahte olbmot fárrejit Lulli-Norgga fylkkaide. Daid gerddiid go fylkkain lea leamaš posiitiiva nettosisafárren lea go olgoriikkas leat fárren fylkkaide, mii earenoamážiid lea dáhpáhuvvain dan maŋemus golmma jagis. Earret dan de lei muhtin jagiid 1970-logus go sisriikkalaš fárrentáhpa šattai vuoitun mottiin čuđiin persovnnain. Tromsa sierrana veahá duon guovtti fylkka ektui, go doppe lea máŋga jagi dagahan sisriikkalaš fárren ahte olmmošlohku lassánii. Tromssa universitehta, mii álggahuvvui 1972is, lei várra dat mii lasihii fárrema muhtin jagiid 1970-logus. Tromssas lea maid golbma jagi lassánan sisriikkalaš fárren 1990-logus (1991, 1993 ja 1992). Finnmarkkui lea golbma jagi lassánan sisriikkalaš fárren (1973, 1991 ja 1992), ja Nordlánddas ges lea leamaš dat seamma dušše ovtta jagi maŋŋil soađi (1979).

3.5 Sentraliseren davvin

Dán oasis galgat geahččat lassánankomponenttaid čoahkis ja čájehit gova makkár álbmotovdáneapmi lea leamaš dan golmma davimus fylkkas 1950-logu rájes, mas earenoamážiid geahččat variašuvnnaid fylkkaid siskkobeaide.

Dušše Tromssas lea olmmošlohku jeavddalaččat lassánan maŋŋil soađi ja 2012is lea alimus olmmošlohku mii goassege lea leamaš. Nordlánddas lei alimus olmmošlohku 1982is, ja Finnmárku alimus olmmošlogu gávdat 1975as, dalle go Norgga olmmošlohku olahii njeallje miljovna ássi.

Govva 8 Álbmotlassáneapmi Nordlánddas ja Bådåddjos 1951-2012

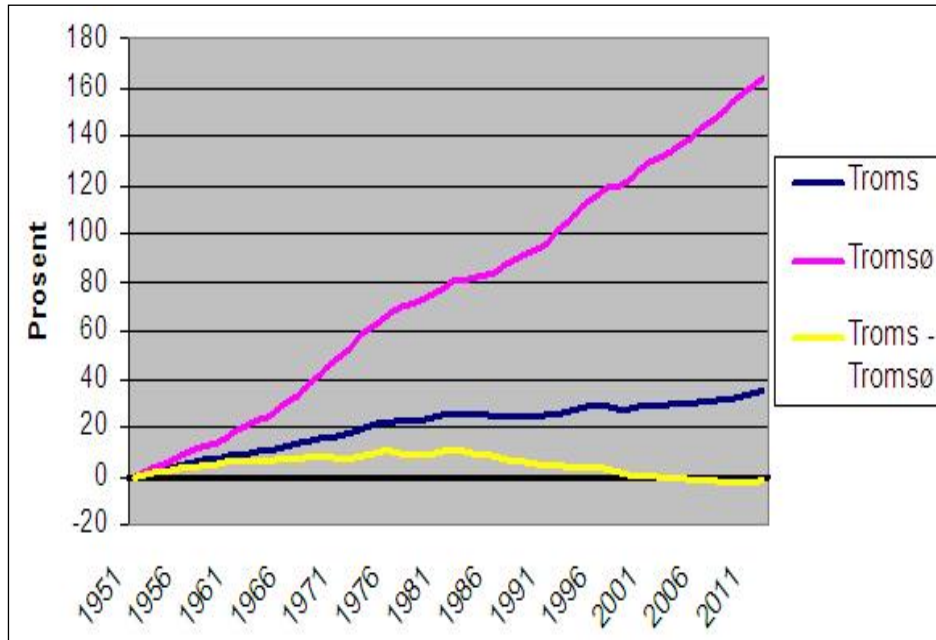

Gáldu: Statistikkalaš guovddášdoaimmahat

Nordlánddas leat Bådåddjos eanemus ássi, gos leat 48 000 ássi. Gávpogis lea olmmošlohku sakka lassánan álggugeahčen 1950-logu rájes, go doppe lea measta golmmageardániid olmmošlohku lassánan. Dušše 2005as lea olmmošlohku lassánan 4000 ássiin, dahje 9 proseanttain, mii lea eambo go olles riikkas lea gaskamearálaš lohku. Eará suohkanat fylkkas gos olmmošlohku lassánii 2012is ledje Brønnøy ja Suorta. Narvikas lea olmmošlohku bisson dássedin 18 500 ássiin dan maŋemus 25 jagi, muhto lea goitge sulli 1000 ássin vuollelis go buoremus jagi, mii lei 1974is. Maiddái Nordlánddas leat suohkanat, gos olmmošlohku lea dramáhtalaččat njiedjan. Vearrámusat lea Oarjelih Bájddáris (Gildeskål) ja Rødøyas, gos olmmošlohku lea njiedjan lagabui 60

proseanttain álggugeahčen 1950-logu rájes. Maiddái Bievakas, Báidáris, Vevelstadas, Hábmoris, Vegas, Dønnas ja Bindalas lea olmmošlohku njiedjan birrasiid 50 proseanttain mañnil daid buoremus jagiid.

Govva 9 Álbmotlassáneapmi Tromssas ja Tromssa gávpogis 1951-2012

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

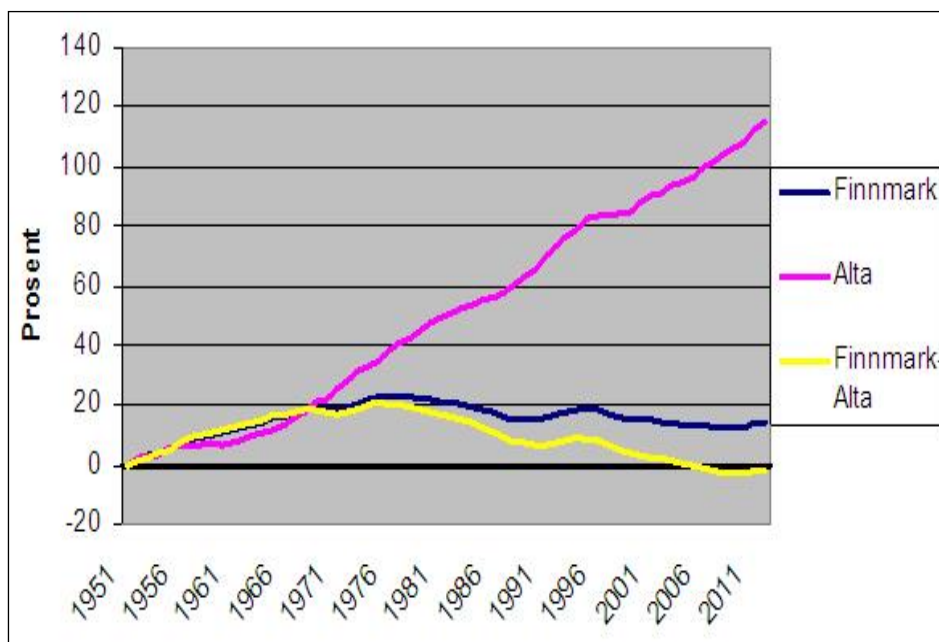
Tromssa hárrái lea Tromssa gávpot ovddasmanni álbmotovdáneami dáfus. Gávpogis leat 44 proseanta fylkka álbmogis. Nugo gávpot leat ovdánan ealáhusa, oahpahusa ja kultuvrra dáfus, de lea lunddolaš ahte Tromssa fylkkas lea jeavddalaččat olmmošlohku lassánan. Gávpogis lea olmmošlohku lassánan birrasiid 26 000 ássis, mii lei álggugeahčen 1950-logu (otná suohkanrájit biddjon vuodđun) gitta 70 000 ássái 2012is. Jus eat geahča Tromssa gávpogii, de livčče Tromssa fylkkas leamaš áibbas eará álbmotovdáneapmi. Alimus olmmošlohku lei gaskamuttos 1970-logus go dalle šadde doppe 100 000 ássi. Dan mañnil leat fylkkas (earret Tromssa gávpoga) dađistaga unnon ássit, ja leat dál bas ládje 90 000 ássi. Áidna suohkan Tromssas, earret Tromssa gávpoga, mii olahii iežas alimus olmmošlogu 2012is lei Hárštá. Muhtin suohkaniin lea dramáhtalaččat njiedjan olmmošlohku, nugo ovdamearkka dihte Bjarkøyas, gos olmmošlohku lea njiedjan 64 proseanttain mañnil suohkanrievdadusa 1964is. Maiddái Ivvárstáđihis, Doaskus, Návuonas, Divrrahis ja Rivttagis lea olmmošlohku njiedjan birrasiid 50 proseanttain daid buoremus jagiid mañnil.

Finnmárkkus lei dušše Áltá ja Hámmárfeasta, gos olmmošlohku 2012is lei eanet go goassege ovdal. Áltá lea jeavddalaččat sturron ja doppe leat dál lagabui 10 000 ássi eambo go 1964is, dalle go Áltá ja Dálbmeluokta šattaiga oktan

suohkaniin. Álttás lea olmmošlohku lassánan 9 proseantain 2005 rájes, ja lea de seamma dásis go Bådåddjo ja lea veahá eambo go gaskamearálaččat lea olles riikkas. Hámmárfeastas ii leat olmmošlohku lassánan nu ollu go Álttás, muhto lea maŋŋil go oktiičaskkui Sállannuriin 1991as lassánan 500 olbmui. Finnmárkkus leat muhtin suohkaniin, seamma ládje go dan guovtti Davvi-Norgga fylkkain, olmmošlohku njiedjan garrasit. Muosat ja Láhppi suohkaniin lea 1960-logu rájes, njiedjan olmmošlohku birrasiid 60 proseanttain, ja Várggain, Ákŋoluovttas, Fálesnuoris, Davvesiiddas ja Bearralsvágis lea buohkain olmmošlohku njiedjan lagabui 50 proseanttain.

Govva 10 čájeha man ollu Álttás lea olmmošlohku lassánan 1951 rájes (115 proseanttain) ja movt muđui Finnmárkkus ges lea olmmošlohku njiedjan gaskamutto 1970-logu rájes. Álttá olmmošlogu lassáneapmi lea dagahan ahte Finnmárkku fylka lea muhtin muddui nagodan doalahit iežas olmmošlogu dan maŋemus golbmalogi jagi.

Govva 10 Álbmotlassáneapmi Finnmárkkus ja Álttás 1951-2012

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Oktasaš dan golmma davimus fylkkas lea ahte leat dat guovddáš gávpogat, gos olmmošlohku vuosttážettiin lassána. Bådåddjo, Tromsa ja Áltá leat bivnuhepmosat olbmuid gaskkas, ja doalahit fylkkaid olmmošlogu badjin, muhto seammás maid dagahit ahte boaittoeale báikkit muhtin muddui guorranit ja nu de maid šaddá čielga sentraliseren.

3.6 Ovdáneapmi vidá mañemus jagis – lassánan- ja njiedjansuohkanat

Álbmotovdáneapmi Norggas lea lassánan ollu daid mañemus jagiid. 2007 rájes lea olmmošlohku lassánan 6,5 proseanttain dahje lagabui 305 000 olbmui. Nugo ovdalis juo namuhuvvon de lea lassáneapmi liikká hui iešguđetlágán ja muhtin suohkaniin ja guovlluin lea olmmošlohku hui ollu njiedjan. Mii geahččat lagabui gos olmmošlohku lea eanemusat njiedjan ja gos eanemusat lea lassánan, ja geahččat makkár diŋggat leat váikkuhan eanemusat daidda rievdadusaide.

Dán áigodagas lea 34 suohkanis Norggas olmmošlohku lássánan 10 proseanttain dahje eambo. 24 suohkanis ges lea olmmošlohku njiedjan 5 proseanttain dahje eambo. Gos dasto daid suohkaniid gávdnat?

Lassánansuohkanat

Jus geahčestit vuos álggos daidda suohkaniidda, gos olmmošlohku lea lassánan, de leat 21 suohkana dahje birrasiid 60 proseanta gullevaččat guovddáš fylkkaide Oslos, Akershusas, Rogalánddas ja Hordalánddas. Dušše ovtta suohkana davábeal Troandima gávdnat dan joavkkus, ja dat lea Træna suohkan Nordlánddas. Træna suohkan lea unni, ja doppe leat unnit go 500 ássi, nu ahte muhtin logenare ássi doppe dagahit stuora rievdadusaid proseanttaid dáfus.

Suohkanat, gos eanemusat lassánit olbmot, daid gávdnat lahka Gardermoena. Ullensakeris, Sørumas, Åsas ja Gjerdrumas lea buohkain olmmošlohku lassánan eambo go 15 proseanttain. Bajimusas lea goitge muhtin Rogalándda suohkan, Rennesøy, gos olmmošlohku lea lassánan lagabui 25 proseanttain 2007 rájes. Rennesøyas ádjána diibmobeale vuodjit Stavangerii, mii lea guovlu mii lassána ollu sihke ekonomalaččat ja álbmoga dáfus. Maidái Klepp ja Sola leaba vuoitit, go doppe lea olmmošlohku lassánan badjel 15 proseanttain.

Lassánansuohkanat (lassáneapmi 10 proseantain dahje eambo):

<i>Østfold:</i>	Våler
<i>Akershus:</i>	Vestby, Ås, Sørum, Skedsmo, Gjerdrum, Ullensaker ja Eidsvoll
<i>Oslo:</i>	Oslo
<i>Buskerud:</i>	Drammen, Hole, Hemsedal ja Røyken
<i>Vestfolda:</i>	Sande
<i>Aust Agder:</i>	Froland
<i>Vest Agder:</i>	Søgne
<i>Rogalánda:</i>	Sandnes, Hå, Klepp, Time, Gjesdal, Sola, Finnøy ja Rennesøy
<i>Hordalánda:</i>	Os, Sund, Askøy, Meland ja Austrheim
<i>Møre/Romsdala:</i>	Ulstein, Skodje ja Giske
<i>Lulli Trøndelaga:</i>	Skaun
<i>Nordlánda:</i>	Træna

Njiedjansuohkanat

Dan 24 suohkanis, gos olmmošlohku lea njiedjan 5 proseantain dahje eambo, lea olles 75 proseanta dahje 18 suohkana dan golmma davimus fylkkas. Finnmárkkus ja Nordlánddas leat goappásge vihtta suohkana ja Romssas ges gávcci. Dušše guhtta suohkana lullelis Nordlándda leat mielde dán listtus. Lulimus suohkan lea Tokke Telemárkkus. Vearrámus dilli lea ges guovtti suohkanis Tromssas, namalassii Bjarkøyas ja Ivvárstáđihis, gos 2007 rájes lea olmmošlohku njiedjan badjel 10 proseantain, mii lea áibbas nuppelágán go seamma áigodagas lei Rennesøyas, gos lassáneapmi lei 25 proseanta.

Njiedjansuohkanat (njiedjan 5 proseanttain dahje eambo)

<i>Telemárku:</i>	Tokke
<i>Hordalánda:</i>	Granvin ja Fedje
<i>Davvi Trøndelaga:</i>	Lierne, Røyrvik ja Fosnes
<i>Nordlánda:</i>	Bindal, Grane, Dielddanuorri, Flakstad ja Bievát
<i>Tromsa:</i>	Bjarkøy, Ivvárstáđit, Rivttat, Divrrát, Doasku, Birgi, Ivgu ja Návuotna
<i>Finnmárku:</i>	Várggat, Láhppi, Fálesnuorri, Muosat ja Bearralváhki

Mii daguha lassáneami ja njiedjama?

Jus geahččat dieid suohkaniid eambo vuđoleabbo, de gávdat beroštáhtti erohusaid. Lassánansuohkaniin ii hirpmástuhtte go lea ollu sisriikkalaš sisafárren. Dasa lassin lea alla olgoriikka sisafárren. Go dien ovttastahtta alla riegádanbadjebáhcagiin, de lunddolaččat šaddá alla obbalaš lassáneapmi. Njiedjansuohkaniin lea ges juste nuppelágán dilli. Doppe lea ollu eretfárren eará suohkaniidda ja riegádanbadjebáza lea unnán. Daidda suohkaniidda lea

olgorikka sisafárren positiivvaláš ja veahkeha daid vai doppe olmmošlohku ii njieja ain eambbo.

Tabealla 1 Álbmotovdáneapmi Oslos, lassánan- ja njiedjansuohkanat 2007 – 2012

	Lassánan-suohkanat		Njiedjan-suohkanat		Oslo	
	Galle	%	Galle	%	Galle	%
Olmmošlohku						
1.1. 2007	466 768		33 686		548 617	
Riegádan	17 544	3,8	-1 027	-3,0	27 922	5,1
Nettofárren sisriikkalaččat	19 260	4,1	-1 941	-5,8	-2 143	-0,4
Nettosisafárren olgoriikkas	24 026	5,1	820	2,4	39 363	7,2
Lassáneami supmi 2007-2012	60 830	13,0	-2 148	-6,4	65 142	11,9

Gáldu: Statistihkalaš guovddášdoaimmahat

Tabealla 1 čájeha movt dát lassáneapmi ja njiedjan juohkása eambbo konkrehtalaččat daid iešguđetge osiin. Mii oaidnit ahte lea dat sisriikkalaš fárrentáhpa mii eanemusat njiejaha olmmošlogu dan 24 suohkanis, gos dat njiedjá eanemusat. Oktiibuot másse dat suohkanat lagabui 6 proseanta álbmogis dien vuogi mielde. Go unnán riegádit mánát, dat njiejaha vel 3 proseanta olmmošlogus, muhto go olgoriikkas sisafárrejit olbmot, de gádju dat veahá dili ja ahte táhpa oktiibuot ii šatta eará go 6,4 proseanta. De lea lunddolaš jearrat leago dat olgoriikka nettosisafárren dáidda boaittobeale suohkaniidda, mii ovddasta dássedis sisafárrema. Lea ollu mii čujuha dan guvlui ahte nu ii leat, go oassi dan sisafárrenbadjebáhčagis maid oaidnit ovttá jagis, šaddá muhtin jagiid maŋŋil fas sisriikkalaš fárrentáhpan.

Lassánansuohkaniin čujuhit buot oasit seamma guvlui. Eanemus ávki lea olgoriika sisafárremis, muhto suohkaniin lea maid čielga fárrenvuoitu, go eará suohkaniin fárrejit olbmot dohko ja go lea alla riegádanbadjebáza. Diet dagaha oktiibuot 13 proseanta álbmotlassáneami dan viđa maŋemus jagis, mii lea juohke dáfus hui alla lohku.

Oslo lea okta dain lassánansuohkaniin, muhto lea sirrejuvvon dán tabeallas go lea nu stuoris, go dat váikkuha nu ollu dan joavkku bohtosiidda ja go lea veahá earálágán daid eará suohkaniid ektui. Oslos lea hui ollu lassánan olmmošlohku, lagabui 12 proseantain. Doppe lea riegádanbadjebáza ja lea alla olgoriikka sisafárren lohku, mii dagaha ahte olmmošlohku lassána. Sisriikkalaš fárrenbalánsa lea veahá negatiivvaláš, mii sirre suohkana eará suohkaniid ektui

dán joavkkus. Sivvan dasa go olbmot fárrejit ránnjásuohkaniidda orrut ja baicca johtit bargui Osloi, sáhtta leat go Oslos váilot ásodagat ja go dat leat nu divrasat.

Ahki ja sohkebealli

Dan guovtti joavkkus leat goabbatlágán ahkejoavkkut. Lassánansuohkaniin leat eanas nuorat olbmot. Nuorra rávisolbmot (16-44 jahkásaččat) leat birrasiid 45 proseanta lassánansuohkaniin ja 31 proseanta ges dain njiedjansuohkaniin. Nuppe dáfus leat boaresolbmot (67+) dain suohkaniin fas beali eambo, go buohtastahtta lassánansuohkaniiguin. Go lea nie heajos fárrenbalánsa daid mañemus logi jagiid leamaš, de ii hirpmástuhtte go ahkejuohkáseapmi ii leat nu vuogas dain niedjansuohkaniin.

Tabealla 2 Ahkejuohkáseapmi dan guovtti suohkanjoavkkuin 2012

	Lassánansuohkanat		Njiedjansuohkanat	
	Galle	Proseanta	Galle	Proseanta
Oktiibuot	1 141 046		31 519	
0- 6	110 941	9,7	1 874	5,9
7-15	117 746	10,3	3 305	10,5
16-44	507 149	44,4	9 732	30,9
45-66	284 932	25,0	10 036	31,8
67+	120 278	10,5	6 572	20,9

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Maiddá sohkebealliin lea erohus dan guovtti joavkkus. Lassánansuohkaniin leat eambo nissonolbmot go dain eará suohkaniin, 49,9 proseanta, 48,7 proseanta vuostá. Jus geahččat lagabui ovtta dingga mii váikkuha riegádanbadjábahcagii, namalassii man ollu nissonolbmot leat mánnáoazžun agis, 15-49 jahkásaččat, de oaidnit čielga erohusa. Lassánansuohkaniin lea dat oassi 25,6 proseanta ja njiedjansuohkaniin ges lea 18,4 proseanta.

Diet govva maid dat logut čájehit ii leat beare buorre boaittoabeale suohkaniidda. Nugo maiddá Rustada artihkkal 2010is (Sámi logut mitalit 3) čájeha, de lea álbmot boarásmuvvame ja dat oassi nissonolbmui, geat leat mánáid riegádáhttin agis, leat njiedjame. Olgoriikka sisafárren váikkuha positiivvalaččat, muhto dat lea eahpesihkkaris fáktor, mii sáhtta ollu rievddadit ja mas lea rádji man ollu sáhtta veahkehit dasa, vai šaddá dássedis álbmotovdáneapmi.

Dakkár dili mekanismmaid duogábeallái čatnasit dávjá dasa ahte bargosajit nohket ja ahte bargosajit eai lassán. Diet mielddisbuktá ahte nuorat rávisolbmot

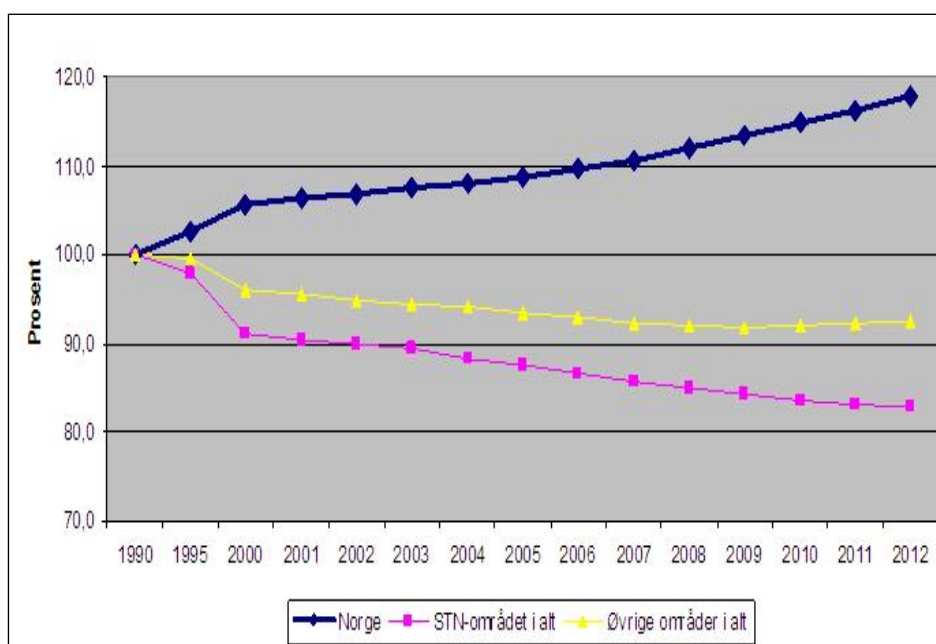
fárrejit eret báikkis, ja nuorat eai fárrre šat ruovttoluotta ruovttubáikái. Sii fertejit gávdnat barggu eará báikkiin, ja boarrasit bargoveahka ges bissu bargguin mat sis leat, dassáži go mannet ealáhahkii.

Nuorra rávisolbmot mearkkašit maid dan ahte de riegádit unnit mánát suohkanis, seammás go ollu boaresolbmuid lohku dagaha eambo jápmimiid. Diet unnida olmmošlogu lassáneami, mii mearkkaša ahte fertejit heaittihit eambo bargosajiid, go ovdamearkka dihte mánáidgárddiid ja skuvllaid fertejit heaittihit dahje unnidit bargoveaga.

3.7 Álbmotovdáneapmi sámi guovlluin

Loahpas áigut geahččat makkár lea álbmotovdáneapmi leamaš dábálaš sámi guovlluin. Dien birra lea vuđolaččat čilgejuvvon “Sámi logut mitalit 3”, nu ahte dás geahččat dušše movt dan mañemus guovtti jagis lea ovdánan. “Sámi logut mitalit 3” čilgejuvvui movt ovdáneapmi lei 1990 rájes. Dan čeahkkáigeassu lei ahte sami guovlluin njeijai olmmošlohku eambo go dain eará guovlluin davvelis Sáltoduoddara, go dat stuorimus gávppogat eai lohkkon mielde. Go geahčai olles riikka ektui, de lei erohus dramáhatalaš stuoris, go muđui riikkas lassánii olmmošlohku 15 proseantain 20 jagi áigodagas, seammás go sámi guovlluin njeijai olmmošlohku 16 proseantain seamma áigodagas.

Govva 11 Indekserejuvvon olmmošlohku, mii vuodđuduvvo 1990 dieđuide. Váldolistu

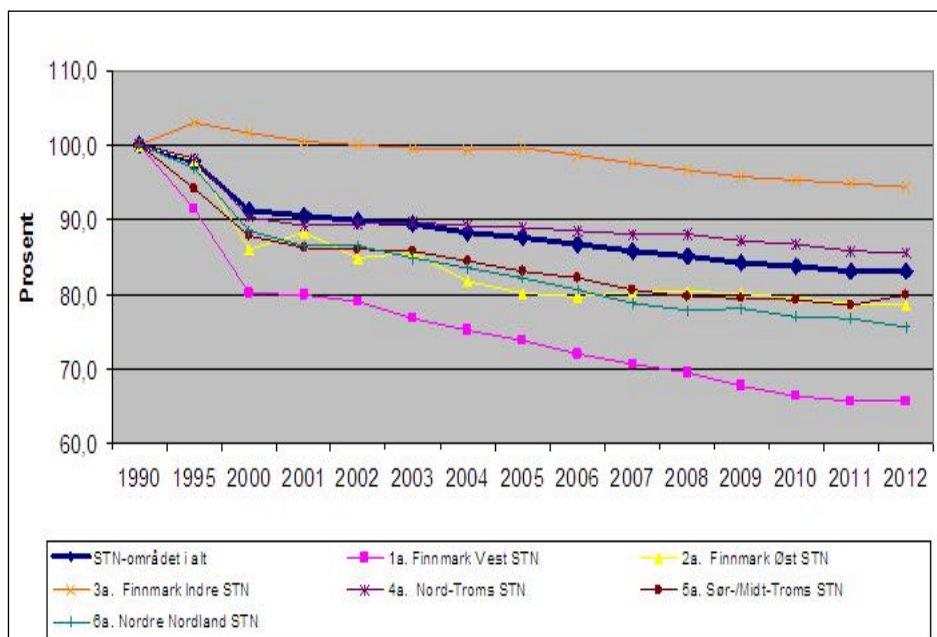

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Govva 12 čájeha ahte tendearasa mii lea leamaš 1990 rájes gitta 2009/2010 radjái joatká ain 2010is ja 2011is, vaikko riika dásis lea olmmošlohku lassánan earenoamáš ollu. Dan guovtti mañemus jagi olmmošlogu njiedjan ii leat goitge nu stuoris, go de leat dan mađe ollu sisafárren olgoriikkas, mii lea bissehan olmmošlogu njiedjama. Dat lea maid boadusin das go nu unnán leat riegeádan mánát ja go olbmot leat fárren eará suohkaniidda. Dan guovtti mañemus jagis lea sámi guovlluin olmmošlohku njiedjan 0,9 proseantain. Dain eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara lassánii olmmošlohku veaháš, ja de eai leat dat stuora gávppogat lohkkon mielde. Ahke- ja sohka beallejuohkáseapmi ii diehtelas ge rievdan ná oanehis áigodagas, muhto vel guovtti jagis maid oaidnit sámi guovlluin dan tendearassa ahte leat unnit nissonolbmot ja boarrásit álbmot, juoga mii ain orru bissume. Ii vel alla sisafárren olgoriikkas ge leat rievdadán dien gova.

Jus juohkit sámi guovlluin iešguđet regiivnaide, de oaidnit govva 13, ahte lea dušše Lulli/Gaska Romsa gos olmmošlohku lea lassánan dan guovtti mañemus jagis. Mañnil go olmmošlohku lei veahá njiedjan, de lassánii 2011is olmmošlohku 105 olbmui dan regiivnas. Lea alla olgoriikka sisafárren mii lea lasihan olmmošlogu guovllus. Regiivnas lei riegeádanvuolláibáza ja sullii balánsa sisriikkalaš fárremis. Lea Skánit suohkan, gos 2011is lea eanemus lassánan olmmošlohku, 76 olbmui dahje 2,6 proseantain.

Govva 12 Indekserejuvvon olmmošlohku, mii vuodduduvvo 1990 dieđuide. Sámi guovllut

Gáldu: Statistihkkalaš guovddášdoaimmahat

Stuorimus njiedjan dáhpáhuvai Davvi Nordlánddas. Doppe njiejai olmmošlohku 2 proseanttain guovtti jagi áigodagas. Eará guovlluin lea veaháš rievddadan 2010 rájes, muhto buohkat leat massán ássiid. Oarje-Finnmárkkus, gos sámi guovlluin lea olmmošlohku eanemusat njiedjan 1990 rájes, bisanii diet ovdáneapmi go doppe lei veahá lassáneapmi 0,1 proseantain. Dieđusge die ii leat go áibbas moatti olbmos sáhka, muhto dien sáhtá dulkot ahte lea álgán ovdánit positiivvalaš guvlui.

3.8 Loahppa

Mii sáhttit duodaštit ahte Norggas lea olmmošlohku garrasit lassánan daid mañemus jagiid. Man ollu dat lea lassánan lea hirpmástuhtán eatnasiid. Lea váttis einnostit boahpteáiggi, go dan lea SGD vásihan go leat einnostan movt álbmot ovdána, muhto lea ollu mii čujuha dan guvlui ahte álbmot lassána vel muhtin jagiid. Sivvan dasa lea vuosttažettin dat stuora sisafárrenlohku. Dat ekonomalaš konjunktuvra sáhtá jorggihit ja dilli EEO guovllus sáhtá buorránit guhkit áigge vuollái. Dat fas váikkuha sisafárremii Norgii.

Muhtin eará mearka lea ahte lassáneapmi orru dakkár mii sentralisere. Olmmošlohku lassána eanemusat dain guovddáš guovlluin. Oslos ja Akershusas oktan Rogalánddain lea olmmošlohku eanemusat lassánan. Hordalánda ii leat nu guhkin dain eret. Mائدái davvin lassána olmmošlohku, muhto oktasaš dan golmma davimus fylkkas lea ahte leat dat guovddáš gávpogat gos olmmošlohku lassána. Boaittoealesuohkanat rahčet doalahit olmmošlogu badjin, ja ollu suohkaniin lea olmmošlohku garrasit unnon daid mañemus jagiid. Jus geahččat ovdáneami davvi suohkaniin guhkit áigge badjel, de oaidnit ahte olmmošlohku lea eambo go beliin unnon. Dat lea dramáhtalaš rievdan, mii sáhtá dagahit ahte suohkaniidda šaddá váttisin doalahit guovddáš doaimmaid dohkalaš dásis, earret eará šaddá váttisin geasuhit oahppan bargiid. Seammas sáhtá dat fas váikkuhit ahte olbmot eai hálit fárret dakkár suohkaniidda gos nu lea.

Go guorahallat lagabui demográfalaš dili dain suohkaniin, de gávdnat bohtosiid mat eai leat beare buorit. Olmmošlogu njiedjan ii leat soaittahagas, muhto lea boadus guhkes áigge proseassas, mas olmmošlogu lassáneapmi ja riegádeamibadjebáza lea veahážiid mielde rievdan stuora badjebáhcgis gitta mearkkašahhti vuolláibáhcgii. Sisriikkalaš fárren rievddadda eambo guhkit áigge badjel, muhto dat lea leamaš negatiivvalaš dan logi mañemus jagis, mii fas nanne riegádanvuolláibahcaga beavttu. Demográfalaš oasis nugo sohabealli ja ahki eai čuvvgodahte dan dili. Álbmot lea boarásmuvvame ja dat oassi nissonolbmui geat leat mánnáoazžunagis leat njiedjame. Olgoriikka sisafárren

lea veahkehan positiivvalaččat, muhto dat lea eahpesihkkaris fáktor mii sáhtta ollu rievddadit, ja das lea mearri man ollu sáhtta veahkehit dásseid álbmotovdáneapmái. Sámi guovlluid logut čájehit seamma tendearssa, vaikko daid mañemus jagiid lea olmmošlohku hui ollu lassánan rikka dásis. Dan guovtti mañemus jagi njiedjan ii leat goitge nu stuoris, muhto sivvan dasa lea go olgoriika sisafárren goazasta olmmošlogu njiedjama.

Lea veara čuovvut ovdáneami dárkilit dás ovddosguvlui. Sisafárren olgoriikkas čiegada mángga dáfus struktuvrralaš bonjuvuoda, mii sáhtta garrasit ruovttoluotta časkit jus olgoriikka sisafárren bisana.

Referánsat

Rustad, Øivind. Befolkningsutvikling i STN-området 1990-2010: Samiske tall forteller 3. Raporta/Rapport nr 1/2010

Andersen, Svanhild og Pettersen Torunn: Befolkningsutviklingen i samiske bosetningsområder – sentralisering og stabilitet. Samiske tall forteller 1. Raporta/Rapport nr 2/2008

Brunborg, Helge og Tønnessen, Marianne: Befolkningsutviklingen. Økonomiske analyser nr. 2/2012 Statistisk sentralbyrå

Smedbye, Per og Karlstad, Stig: Driftkostnader og skattegrunnlag – Virkninger av befolkningsvekst og befolkningsnedgang i kommunene. NIBR - rapport 2008:36

Sand, Steen, Carlsson og Nilsen: Langtidseffekter av omstillingsprogram. Rapport 2010:1. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling AS.

Søbye, Espen: Utviklingen frem mot 5 millioner innbyggere. SSB magasinartikkel publisert mars 2012

Søbye, Espen: Historien bak aldrende befolkning. Samfunnspeilet nr. 2 2012

Brunborg, Texmon og Tønnessen: Befolkningsframskrivninger 2012-2100: Modell og forutsetninger. SSB magasinartikkel publisert 20.juni 2012

Juvkam, Sørлие, Texmon: Demografisk utvikling i fem storbyer. NIBR – rapport 2010:16

Lystad, Laila Holmen: Folketilveksten nær tredoblet siden år 2000. Samfunnsspeilet nr. 5-6 2011

Høydahl, Even og Rustad Øivind: Befolkningsvekst, men ikke over alt. Samfunnsspeilet nr. 5-6 2009